

Др Дарко Димовски,*
Редовни професор,
Правни факултет, Универзитет у Нишу
Република Србија

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД
DOI: 10.5937/zrpf1-42856

UDK: 159.942.5:[343.542.1:004.738.5

UDK: 343.62-055.2

Рад примљен: 14.02.2023.

Рад прихваћен: 28.04.2023.

ОСВЕТНИЧКА ПОРНОГРАФИЈА: КРИМИНОЛОШКИ И КРИВИЧНОПРАВНИ АСПЕКТ**

Апстракт: *Насиље је иманентно сваком друштву. У последње време употребом савремених технологија створено је још једно средство на основу којег долази до још већег обима виктимизације жена. То средство огледа се у јављању deepfake-a и revenge porn-a као нових облика насиља над женама. Ипак, предмет анализе овог рада биће само revenge porn (осветничка порнографија). Стога у наставку рада аутор, после појмовног одређења осветничке порнографије, указује на карактеристике осветничке порнографије. Наредни део рада посвећен је приказу нормативних решења у појединим државама. Осветничка порнографија је била предмет анализе Европског суда за људска права у Стразбуру, те је аутор анализирао дати случај. Након тога представљен је нормативни оквир у Републици Србији посматран кроз призму осветничке порнографије. Последњи део односи се на борбу против осветничке порнографије како би се пружила што већа заштита женама. Само на тај начин је могуће повећати код жена степен сигурности у државне органе да ће им бити пружена адекватна заштита од злоупотребе савремених технологија.*

Кључне речи: *осветничка порнографија, насиље, жене, Република Србија.*

* darko@prafak.ni.ac.rs

** Рад је настао као резултат финансирања од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС према уговору евиденциони број пројекта 451-03-68/2022-14/200120.

1. Увод

Све до краја шездесетих година XX века, насиље у породици је сматрано за приватну ствар чланова породице, што је онемогућавало реакцију државе. Ипак, борбом невладиних организација које се баве заштитом права жена, дошло је до постепене инкриминације насиља у породици у државама широм света. Насиље у породици представља једно од најосетљивијих питања у савременом друштву које је у последњим годинама у великој мери напустило само породичне оквире и постало друштвени проблем у чије решавање су се укључиле бројне институције. И поред кривичноправне репресије државе према извршиоцима овог кривичног дела, у свету се бележи стални пораст обима овог кривичног дела.

Резултати криминолошких истраживања указују да је насиље у породици веома распрострањено. Наиме, према извештају Агенције Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена (United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women), 35% жена широм света су жртве насиља у породици. Насиље над женама у породичним односима има највећи обим у Африци, Источном Медитерану и Југоисточној Азији, у којима се 37% жена суочава с насиљем, док је најмање заступљено у државама високог економског благостања, као што су државе Европе и Западног Пацифика, где је 25% жена које су у неком тренутку свог живота биле жртве насиља у породици. Истраживања у појединачним државама показују различите резултате. Тако, на пример, у Сједињеним Америчким Државама, према подацима Министарства правде из 2013. године, 25% жена су биле жртве породичног насиља, док се годишње деси око 960.000 случајева насиља у породици. Жене су жртве насиља у породици у око 85% случајева, док су мушкарци виктимизирани у 15% случајева (Domestic Violence/Abuse Statistics).¹ Уколико бисмо погледали структуру извршилаца и жртава, могли бисмо да закључимо да се у највећем проценту као извршиоци овог кривичног дела јављају мушкарци, а да су као жртве најзаступљеније особе женског пола. На основу тога могуће је насиље у породици називати насиљем над женама.

Поред већ устаљених и присутних облика насиља над женама, треба истаћи да је употреба савремених технологија изнедрила нове форме насиља над женама – revenge porn и deepfake. У овом раду аутор ће се фокусирати на revenge porn тако што ће посебну пажњу посветити његовом одређењу, појавним облицима, распрострањености и нормативној активности појединих држава које су у његовој инкриминацији највише

¹ Према: <http://www.statisticbrain.com/domestic-violence-abuse-stats/>, преузето 7. 11. 2021.

одмакле. Уједно, аутор ће дати преглед стања у погледу законске заштите у Републици Србији у односу на овај феномен.

2. Појам осветничке порнографије

Осветничка порнографија је феномен који је израстао из праксе секстинга. Савремене технологије су омогућиле креирање, слање и стварање сексуално експлицитних текстова, слика или видео-записа, који се обично дешавају између двоје људи у вези. Овај феномен може довести до низа штетних последица. Наиме, свађа или раскид између двоје људи може резултирати тиме да један од њих објави експлицитне текстове, слике или видео-записе без пристанка друге особе. Тиме долази до извршења осветничке порнографије. Криминолози Вокер (Walker) и Слит (Sleath) дефинишу осветничку порнографију као дељење сексуално експлицитних слика (укључујући фотографије) и/или видео-снимака без пристанка, са основном мотивацијом повезаном са осветом (Davidson, и други, 2019, стр. 45).

Након одређивања појма осветничке порнографије, позабавићемо се анализом употребљеног термина за означавање ове појаве. Наиме, у научним круговима се сматра да је кованица неадекватна, јер у појединим случајевима не постоји мотив освете. Фотографије и видео-снимци се могу делити ради изнуде, контроле или обичне злонамерности. Међутим, како примећују криминолози Мекглин (McGlinn) и Раклеј (Racklei), термин осветничка порнографија, иако фраза употребљена од стране мас-медија, је проблематичан, јер се односи на мали број приватних сексуалних слика или видео-записа код којих се суштина огледа у мотиву починиоца, а не жртви једног таквог понашања. Стога, њих двојица предлажу употребу других термина, попут порнографија без пристанка (nonconsensual pornography), недобровољна порнографија (involuntary pornography) и сајбер силовање (cyber rape). С тим у вези, неопходно је истаћи још једну разлику између осветничке порнографије и злостављања заснованог на сликама или сексуалног злостављања заснованог на сликама. Већ спомињани Мекглин и Раклеј одређују злостављање засновано на слици као стварање и/или дистрибуцију приватних сексуалних слика без пристанка. Са друге стране, Вокер и Слит дефинишу злостављање засновано на сликама као дељење сексуално експлицитних слика (укључујући фотографије) и/или видео-снимака, без сагласности оних који су приказани, где је мотивација нејасна или није повезана са осветом. За разлику од осветничке порнографије где је мотив више него јасан – освета, мотиви за дистрибуцију слика без сагласности могу укључивати низ разних мотива као што су забава,

материјална корист, озлоглашеност, хвалисање, сексуално задовољство, контрола, узнемиравање, уцена/изнуда и друго. Уколико постоји другачији мотив, то не значи да не постоји ово кривично дело, већ да је само терминологија неодговарајућа (Davidson, и други, 2019, стр. 46-47).

Посебна друштвена опасност услед дељења фотографија и видео-записа јесте када се уз њих деле и лични подаци о жртви, чиме се извршава тзв. докинг (doxing). Наиме, код докинга долази до дељења приватних података на интернету без претходне дозволе са намером да се науди. То је намеран начин да се неко понизи или узнемирава објављивањем информација за које жели да остану приватне. На тај начин долази до објављивања података као што су кућна адреса, контакт информације или банковни рачуни. Сам термин је настао као скраћеница од „одбацавање докумената“ (dropping documents), докс (docs) или док (doc) (Mak, What Is Doxing? Is It Legal and How Do You Prevent It?). Докинг уз извршење осветничке порнографије знатно повећава друштвену опасност, јер жртве осветничке порнографије бивају више виктимизиране тиме да свако има могућност да их контактира и додатно узнемирава.

3. Карактеристике осветничке порнографије

Осветничка порнографија није још увек довољно истражена. Међутим, према доступним подацима могу се извући одређени закључци. Наиме, истраживање спроведено на нивоу Сједињених Америчких Држава од стране стручњака из невладине организације Иницијатива за сајбер грађанска права (Cyber Civil Rights Initiative) може послужити као основ за разумевање овог феномена. Као предводници студије јавили су се Азија Итон (Asia Eaton), Холи Јакобс (Holly Jacobs), Дионе Стефенс (Dionne Stephens), Ами Бономи (Amy Bonomi), Тамека Гилум (Tameka Gillum) и Јанет Рувалкаба (Yanet Ruvalcaba), уз подршку Наталије Веб (Natalie Webb), директорке Центра за више образовање – Комуникације и дигитални медији (CCRI's Communications and Digital Media). Анкете помоћу којих је истраживање вршено прављење су уз сарадњу стручњака за насиље у породици, сексуалну делинквенцију и услуге подршке жртвама. Питања из анкете су се односила на искуство у вези осветничке порнографије из призме извршиоца и жртве, уз навођење бројних демографских података. Анкетирани су корисници друштвене мреже Facebook од новембра 2016. до марта 2017. године. Путем плаћеног огласа у којем су пунолетни грађани Сједињених Америчких Држава позивани да се укључе у анкету, пристало је да одговори на питања 3.044 грађана, при чему је вођено рачуна о пропорционалној заступљености људи из свих савезних држава уз одговарајућу полну заступљеност (Eaton, Jacobs, & Ruvalcaba, 2017, стр. 6).

Као кључне налазе истраживања можемо навести да је 12,8% испитаника навело да су били жртве осветничке порнографије или да им је било прећено објављивањем експлицитних слика или видео-материјала. Од овог броја, њих 8% је пријавило да су њихове слике или видео-записи били објављени, а 4,8% анкетираних је рекло да им је било прећено објављивањем истих. Уколико бисмо податке о виктимизацији посматрали кроз пол, видели бисмо да код особа женског пола постоји око 1,7 пута већа вероватноћа да буду жртве осветничке порнографије или да им је прећено објављивањем експлицитног материјала у односу на особе мушког пола. Преведено у проценте, то значи да је 15,8% испитаница било виктимизирано или им је прећено виктимизацијом, док код мушкараца тај проценат износи 9,3%. Ако конкретизујемо ове податке у смислу да је већ дошло до публиковања оваквог материјала видећемо да је 9,2% свих жена пријавило виктимизираност наспрам 6,6% мушкараца, што значи да код жена постоји 1,5% већа шанса о виктимизацији. Претња објављивањем експлицитних материјала је код жена око 2,5 пута вероватнија, јер је 6,6% жена пријавило претње наспрам 2,6% мушкараца. У погледу старосне категорије испитаника који су биле жртве осветничке порнографије или им се претило објављивањем експлицитних слика или снимака, особе између 26 и 33 године су пријавиле највише нивое виктимизације или претње виктимизацијом у поређењу са другим старосним групама – 17,7%. Код испитаника старости између 34 и 41 године постоји највећи ниво виктимизације услед постојања осветничке порнографије – 12,4% (Eaton, Jacobs, & Ruvalcaba, 2017, стр. 10-24).

Истраживање се односило и на извршиоце осветничке порнографије. Тако је 5,2% испитаника пријавило да је у неком тренутку свог живота објавило обнажене фотографије или снимке својих бивших партнера. У складу са очекивањима, мушкарци су двоструко више објављивали експлицитне фотографије или снимке у односу на жене – 7,4% мушкараца наспрам 3,4% жена. Уколико бисмо посматрали код које је старосне категорије највећи удео у погледу извршења, закључили бисмо да је код испитаника старости између 18 и 25 година највећи проценат самопријављивања – 8,2%. Посебну пажњу истраживачи су посветили мотивацији. Наиме, од 159 особа, што чини 5,2% од укупног узорка од 3.044 испитаника, које су пријавиле да су починиле осветничку порнографију, најчешће одабрани разлог за извршење било је само дељење са пријатељима без намере да бившег партнера повреди. Од укупног броја самоидентификованих починилаца, њих 79% је заокружило овај понуђени одговор, док је само 12% изјавило да су починили осветничку порнографију јер су били узнемирени понашањем жртве услед свађе, преваре, туче и/или су желели да јој нанесу штету.

Зарад стицања праве слике о осветничкој порнографији, истраживачи су посебну пажњу посветили начину дељења експлицитних слика и видео-материјала. Тако је скоро половина самопријављених извршилаца (71 испитаник) навела да је то урадила путем поруке. Педесет испитаника (31,4%) је навело да је то урадило другим путем, као што је показивање слика непосредно другом лицу (38), путем чета (7), путем већ израђених слика (4) и путем клауда (1). Њих 30 је то урадило путем друштвених мрежа (18,9%). Мејл је употребило 28 испитаника (17,6%), док је веб сајт искористило 17 испитаника (10,7%). Само један испитаник је то урадио путем поште (0,6%). На крају студије истраживачи су се посветили последицама једног оваквог феномена. Чак и само једно дељење експлицитних фотографија имало је за последицу знатно лошије ментално здравље и виши ниво физиолошких проблема у односу на оне који ниси били виктимизирани. Претња дељењем експлицитних слика и видео-записа изазива исте последице као и да је дошло до виктимизације (Eaton, Jacobs, & Ruvalcaba, 2017, стр. 10-24).

Још једно истраживање вредно помена је спроведено од стране Рувулкаба (Ruvalcaba) и Итона (Eaton) током 2019. године на узорку од 3.044 одрасла учесника, од чега је 54% особа женског пола. Процењено је да 1 од 12 одраслих Американаца пријављује да су били жртве злостављања заснованог на осветничкој порнографији. Интересантан је податак да су истраживањем обухваћени и подаци у вези самопријављивања. Тако 1 од 20 одраслих Американаца изјављује да су били починиоци злостављања заснованог на осветничкој порнографији. Прикупљени подаци показују да су млади људи старости од 15 до 29 година највише спремни да пријаве претњу дељења њихових интимних фотографија и видео-записа. Уједно, истраживачи су упоређивали социоекономски статус особа код којих је највећа вероватноћа да буду виктимизирани услед осветничке порнографије, при чему су дошли до закључка да појединци из домаћинства са ниским примањима имају несразмерно велику вероватноћу да буду жртве осветничке порнографије. Припадници небелих раса су у највећем ризику од овог облика насиља. Уколико би се осветничка порнографија посматрала кроз призму сексуалног опредељења жртава, дошло би се до података да су LGBTQ+ особе у много већем ризику од хетеросексуалних особа да постану жртве услед осветничке порнографије. Припадници сексуалних мањина су се у 17% изјаснили да су им претили или да су им заправо постављене експлицитне слике (Ruvalcaba & Eaton, 2020, стр. 68-78).

Поред овог истраживања, добро је споменути студију спроведену од стране Пине (Pina), Холанда (Holland) и Џејмса (James). Учесници су регрутовани путем оглашавања студије на друштвеним медијима. Укупни узорак се

састојао од 100 учесника, при чему је било 16 мушкараца и 84 жене. Сви учесници су били пунолетни, старости од 18 до 54 године. На основу прикупљених података дошло се до закључка да код скоро трећине учесника (28,6%) постоји вероватноћа да ће починити чин осветничке порнографије. Још више узнемирава податак да је већина учесника дала подршку и уживању у осветничкој порнографији (87%) и одобравању осветничке порнографије (99%). С разлогом се поставља питање о томе зашто постоји диспарат између оних који су спремни сами да окаче интимне фотографије и снимке и оних који дају подршку, односно одобравају такво понашање. Одговор је једноставан. Наиме, знатно већи број учесника анкете прихвата осветничку порнографију, нарочито пошто је она путем интернета. Посебно занимљив је резултат истраживања у погледу стереотипа према жртвама осветничке порнографије. Наиме, жртве осветничке порнографије могу бити подложне истим стереотипним митовима као и жртве силовања. Другим речима, могуће је да се жртве окривљују за сопствену виктимизацију. До истоверних резултата дошло се и у студији из 2016. године спроведеној од стране Хачера (Hatcher) (Pina, Holland, & James, 2017, стр. 36-37).

Пине, Холанд и Џејмс су као резултат истраживања навели да виши нивои амбивалентног сексизма, макијавелизма, нарцизма и психопатије доприносе већој вероватноћи да се почини осветничка порнографија. Интересантно је да постојање садистичке тенденције није у корелацији са осветничком порнографијом. Ипак, овај податак је у супротности са резултатима других истраживања спроведених од стране Расела (Russell) и Кинга (King), као и Букелса (Buckels) са његовом сарадницима. Објашњење је потражено у чињеници да истраживање Пинеа, Холанда и Џејмса за испитанике има углавном особе женског пола. За разлику од њих Букелс је, на пример, утврдио да садистичке карактеристике постоје више код мушкараца. Истовремено, утврђено је да психопатија није задржала значајну везу ни са одобравањем осветничке порнографије ни са уживањем. Ипак, треба истаћи да је ово било изненађење с обзиром на то да су мере одобравања и уживања у осветничкој порнографији биле у позитивној корелацији са склоношћу осветничкој порнографији, са којом је психопатија показала позитивну корелацију. С тим у вези, студијом је откривено да макијавелизам и амбивалентни сексизам имају позитивну корелацију са одобравањем осветничке порнографије. Међутим, само макијавелизам задржава независно предвиђање одобравања осветничке порнографије. Исто тако, нарцистичке особине имају већи јединствен утицај на вероватноћу уживања у осветничкој порнографији у поређењу са особинама јединственим за макијавелизам (Pina, Holland, & James, 2017, стр. 38).

4. Нормативни оквир осветничке порнографије у појединим државама

Бројне државе широм света су инкриминисале осветничку порнографију. Највише су по том питању урадиле Сједињене Америчке Државе. Наиме, федерална Влада је одредила осветничку порнографију као дељење приватних, сексуалних материјала, било фотографија или видео-записа, друге особе без њеног пристанка и с циљем изазивања срамоте или узнемирености (Мак, *Revenge Porn: How to Fight Back and Prevent It.*). Поред федералног нивоа, скоро све савезне државе су донеле измене кривичног законодавства чиме су инкриминисале осветничку порнографију.² До краја 2020. године 42 савезне државе и Дистрикт Колумбија су донеле законе којима се забрањује осветничка порнографија. Заједничка карактеристика свих законских текстова је да дистрибутер да би могао да буде проглашен кривим мора да шаље слике или видео-запис који имају сексуалну природу. Под тиме се подразумева приказивање интимних делова тела жртве или сексуални чин. Другим речима, за постојање овог кривичног дела неопходно је приказивања лица. Иако свака држава има различите законе, најчешће дефинишу осветничку порнографију као објављивање или дистрибуирање електронске или штампане фотографије, слика или филмова који приказују гениталије, анус или женске груди друге особе или приказују ту особу која је укључена у сексуални чин, са намером да је узнемире или нервирају. Тумачењем законских норми дошло се до закључка да само објављивање непријатне слике бившег партнера у купаћем костиму није порнографско. Ипак, и у овом случају постоје изузеци уколико су видљиве гениталије.³

Енглеска и Велс су међу земљама које су предњачиле у инкриминисању осветничке порнографије као кривичног дела. Ипак, пре инкриминације осветничке порнографије, 14. октобра 2014. године, Тужилаштво Уједињеног Краљевства издало је смернице о томе како кривично гонити случајеве осветничке порнографије. У смерницама је истакнуто да чак и постојећи нормативни оквир омогућава кривично гоњење за публикавање експлицитних слика и видео-материјала без сагласности (Bjarnadóttir, 2016, стр. 206). Ипак, убрзо је законодавац покренуо процедуру којом би се криминализовала осветничка порнографија. Током 2015. године у Закону о кривичном правосуђу и криминалу (*The Criminal Justice and Crime Act*) уведено је ново кривично дело чији биће гласи: „објављивање приватне

2 Према: <https://www.cagoldberglaw.com/states-with-revenge-porn-laws/>. Преузето: 31. 10. 2022.

3 Према: <https://www.findlaw.com/criminal/criminal-charges/revenge-porn-laws-by-state.html>, Преузето: 31. 10. 2022.

сексуалне фотографије или филма је кривично дело ако је обелодањивање извршено без пристанка појединца који се појављује на фотографији или филму и са намером да се изазове невоља појединца“.⁴ Године 2021. је дошло до тога да се забрањује и претња откривањем таквог материјала. Тужилаштво неће морати да доказује постојање слике или филма. Такво понашање ће бити предмет постојеће максималне казне од две године затвора или новчане казне, или обоје.⁵

Непосредно након Енглеске и Велса, Француска је током 2016. године донела Дигитални републички закон (Digital Republic Law). Њиме се омогућава санкционисање оних који су проглашени кривим за осветничку порнографију. Према законском тексту, починиоцима прети казна од две године затвора или новчана казна од 60.000 евра.⁶

5. Осветничка порнографија у пракси Европског суда за људска права

У погледу осветничке порнографије треба споменути предмет *Volodina v. Russia* (no. 2)⁷ у којем је први пут одлучивано о осветничкој порнографији. Наиме, апликанткиња Валерија Игоревна Володина (*Valeriya Igorevna Volodina*), рођена 1985. године, променила је током 2018. године име и адресу из сигурносних разлога. Тиме је желела да се заштити од насиља коме је била изложена за време забављања са држављанином Азербејџана. Она се обратила надлежним државним органима, али није добила адекватну заштиту, што је резултирало тиме да се обрати и Европском суду за људска права у Стразбуру (у наставку Суд). Неуспех да добије адекватну заштиту био је предмет њеног првог случаја пред Судом, при чему је одлучено да је дошло до кршења члана 3 и члана 14 у вези са чланом 3 Конвенције.⁸ Ипак, ни после ове одлуке Суда насиље није стало, већ се проширило на дигиталну сферу. Јуна 2016. године апликанткиња се обратила надлежним органима да је њен бивши партнер, користећи њене личне податке, направио лажни налог на друштвеним мрежама попут ВКонтакте и Инстаграм, те објавио њене експлицитне фотографије, додајући пријатеље

4 Према: <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/revenge-pornography-guidelines-prosecuting-offence-disclosing-private-sexual>. Преузето: 2. 11. 2022.

5 Према: <https://www.gov.uk/government/publications/domestic-abuse-bill-2020-factsheets/threats-to-disclose-private-sexual-photographs-and-films>. Преузето: 2. 11. 2022.

6 Према: <https://www.coe.int/en/web/cyberviolence/-/france-digital-republic-law-sanctions-against-revenge-porn>, Преузето: 3. 11. 2022.

7 *Volodina v. Russia* (no. 2), app. no. 40419/19.

8 *Volodina v. Russia*, app. no. 41261/17.

њеног сина, као и његовог учитеља. Уједно, апликанткиња је навела да је добијала претње смрћу преко друштвених мрежа, при чему је пронађен уређај за праћење у њеној торби. Ипак, локалне власти су наводиле да због територијалне надлежности или непостојања извршења кривичног дела не могу да реагују. Кривична истрага је покренута тек маја 2018. године, иако је апликанткиња све време тврдила да је њен бивши партнер објавио експлицитне слике без њеног одобрења. Октобра 2020. године случај је затворен због застарелости. Битно је напоменути да истрагом није био обухваћен део из кривичне пријаве у вези проналаска GPS уређеја, али и претње смрћу, јер оне наводно нису биле стварне.

На основу тога апликанткиња се обратила Суду, тврдећи да је дошло до повреде члана 8 Конвенције – права на приватни живот. Суд је једногласно донео одлуку да је дошло до кршења овог права. У образложењу одлуке наведено је да концепт приватног живота укључује физички и психички интегритет особе који државе имају дужност да штите, чак и ако опасност долази од приватних појединаца. Дела сајбер насиља, сајбер узнемиравања и злонамерног лажног представљања категорисана су као облици насиља над женама и децом који могу да наруше њихов физички и психички интегритет с обзиром на њихову рањивост. С тим у вези Суд се позвао на пресуду *Buturugă v. Romania*⁹ у којој је истакнуто да је сајбер узнемиравање препознато као аспект насиља над женама и девојчицама. Оно може имати различите облике, као што су сајбер-кршење приватног живота и узимање, дељење и руковање информацијама и сликама, укључујући оне интимне. Суд је става да је сајбер насиље уско повезано са насиљем у стварном животу, што све указује на сложеност феномена насиља у породици. Полазећи од тога, државе имају обавезу да успоставе и ефикасно примењују систем кажњавања свих облика насиља у породици, било да се дешава ван мреже или онлајн, и да обезбеде довољне мере заштите за жртве.

У вези конретног случаја Суд је нагласио мањкавост руског правног система у неколико важних аспеката, при чему нису испуњени захтеви у погледу државе да успостави и ефикасно примењује систем који кажњава све облике насиља у породици. Исто тако, у конкретном случају Суд је сматрао да је ситуација у којој се нашла апликанткиња захтевала кривичноправни одговор домаћих власти. То значи да су јавни интерес и интереси заштите рањивих жртава од кривичних дела нарушавања њиховог физичког или психичког интегритета подразумевали доступност правног пута који би омогућио да се починилац идентификује и изведе пред лице правде. Такође, истакнуто је да грађанска парница у конкретном случају не би била адекватна. У вези издавања налога за забрану одређених понашања, Суд

⁹ *Buturugă v. Romania*, app. no. 56867/15.

није могао да утврди да су домаће власти понудиле довољан степен заштите жртви насиља у породици у ситуацији у којој се нашла апликанткиња. Тиме су својим нечињењем омогућили њеном бившем партнеру да несметано и некажњено настави своје неприхватљиво понашање. Као трећи налаз наводимо је да Суд сматрао да истрага мора бити брза и темељна како би била ефикасна. Власти морају да предузму све разумне кораке да обезбеде доказе у вези са инцидентом, а посебна пажња је била потребна у решавању случајева насиља у породици. У конкретном случају Суд је мишљења да истрага није била довољна темељна и брза. Наиме, домаћим властима је требало скоро годину дана да добију информације о интернет адресама лажних налога на друштвеној мрежи ВКонтакте, док захтев Инстаграму није ни послат како би се идентификовао власник лажних налога.

Тек две године након подношења кривичне пријаве су надлежни државни органи испитали апликанткињу, када је извршена и провера лажних налога на друштвеној мрежи Инстаграм. Услед спорости дошло је до застарелости, што је за последицу имало да бивши партнер апликанткиње на крају избегне кривичну одговорност иако се чинило да је утврђена његова умешаност у креирање лажних профила.

Суд је на крају констатовао да иако је постојећи нормативни оквир домаћим властима омогућио алате за кривично гоњење дела сајбер-насиља, чија је жртва у конкретном случају била госпођа Володина, начин на који су они заправо решавали ово питање – посебно оклевање да се отвори кривични поступак и спорост истраге која је резултирала некажњавањем починиоца – открива неиспуњавање својих позитивних обавеза заштите приватног живота апликанткиње. Стога је једногласно утврђена повреда члана 8 Конвенције.

6. Нормативни оквир осветничке порнографије у Републици Србији

Република Србија није инкриминисала кривично дело под називом осветничка порнографија. Ипак, увидом у Кривични законик¹⁰ могуће је пронаћи кривична дела под која би могло да се подведе спорно понашање. Та кривична дела су: неовлашћено фотографисање (члан 144), неовлашћено објављивање и приказивање туђег списка, портрета и снимка (члан 145), полно узнемиравање (члан 182а) и приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетних лица за порнографију (члан 185). Стога у наредним пасусима представимо елементе бића наведених кривичних дела како бисмо

¹⁰ Кривични законик, Сл. гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

установили да ли је њима пружена адекватна заштита од понашања какво је осветничка порнографија.

Биће кривичног дела неовлашћено фотографисање састоји се од неовлашћеног сачињавања фотографског, филмског, видео или другог снимак неког лица, при чему се осетно задире у његов лични живот, или у предаји или показивању трећем лицу или на други начин омогућавању да се са снимком упозна. Прописана је новчана казна или казна затвора до једне године. Поред основног облика, постоји и тежи облик који се огледа у томе да ово дело учини службено лице у вршењу службе, при чему ће извршилац бити кажњен затвором до три године.

На основу анализе бића овог кривичног дела можемо да закључимо да је објекат заштите интима човека. Радња извршења је алтернативно одређена. Уколико бисмо ово кривично дело посматрали кроз призму осветничке порнографије, видели бисмо да постоји делимично (не)поклапање са објављивањем експлицитних слика или снимака без претходне дозволе другог лица са мотивом освете. Наиме, код осветничке порнографије, како је она инкриминисана у другим државама, суштина је у објављивању или дистрибуирању експлицитне фотографије са мотивом освете. Код кривичног дела неовлашћено фотографисање радња је одређена алтернативно, при чему се неке од радњи поклапају са осветничком порнографијом – показивање или на други начин омогућавање да се са снимком упозна. Полазећи од чињенице да се осветничка порнографија најчешће врши путем интернета, односно друштвених мрежа (погледати истраживања из главе под називом Карактеристике осветничке порнографије), поставља се питање да ли интернет и друштвене мреже могу да буду један од начина извршења овог кривичног дела. Мишљења смо да могу бити, чиме би била пружена свеобухватнија заштита појединцима од објављивања експлицитних слика. Исто тако, код кривичног дела осветничка порнографија не тражи се да снимак осетно задире у лични живот особе на снимку. Исто тако, спорно је непостојање мотива освете. Иако би ово могло да се надомести применом члана 54 КЗ. Наиме, у њему је прописано да се приликом одмеравања казне посебно води рачуна о побудама из којих је дело учињено. Тако би освета могла да се подведе као отежавајућа околност приликом одмеравања казне.

Када је реч о другом кривичном делу под називом неовлашћено објављивање и приказивање туђег списка, портрета и снимка из члана 145 КЗ, треба навести да се дело састоји од објављивања или приказивања списка, портрета, фотографије, филма или фонограма личног карактера без пристанка лица које је спис саставило или на кога се спис односи,

односно без пристанка лица које је приказано на портрету, фотографији или филму или чији је глас снимљен на фонограму или без пристанка другог лица чији се пристанак по закону тражи и тиме осетно задире у лични живот тог лица. За извршење овог дела предвиђена је новчана казна или казна затвора до две године. Анализом бића овог кривичног дела, долазимо до закључка да је радња извршења сложена. Другим речима, постоје две алтернативне радње – објављивање или приказивање. И код овог кривичног дела неопходно је постојање осетног задирања у лични живот пасивног субјекта (жртве). Упоређивањем бића овог кривичног дела са осветничком порнографијом, може се констатовати да углавном постоји поклапање са тиме да неко објављује експлицитне слике без пристанка са мотивом освете. Као и код претходно анализираних дела, поставља се питање да ли интернет и друштвене мреже могу да буду средство извршења. Одговор је потврдан. Што се тиче мотива извршења овог кривичног дела, можемо као и код претходног применити члан 54 КЗ како би се извршила осветничка порнографије теже казнио.

Наредно кривично дело које ће бити предмет наше пажње јесте полно узнемиравање из члана 182а КЗ. Наиме, оно се састоји у полном узнемиравању другог лица. За такво понашање предвиђена је новчана казна или казна затвора до шест месеци. Уколико је дело учињено према малолетном лицу, учинилац ће се казнити затвором од три месеца до три године. Законодавац је у ставу три истог члана одредио шта се сматра полным узнемиравањем. Тако се под полным узнемиравањем подразумева свако вербално, невербално или физичко понашање које има за циљ или представља повреду достојанства лица у сфери полног живота, а које изазива страх или ствара непријатељско, понижавајуће или увредљиво окружење. Уједно, наглашено је да се гоњење за ово кривично дело предузима по предлогу. Поставља се питање да ли би осветничка порнографија могла да се подведе под полно узнемиравање како је то одредио законодавац. Тумачењем можемо закључити да би се осветничка порнографија могла подвести под полно узнемиравање, јер несумњиво производи штетне последице како је то навео законодавац. Поздрављамо решење да се већи степен кривичноправне заштите у смислу прописане казне обезбеди за малолетнике, јер су они добрим делом корисници интернета и друштвених мрежа, те знатно раније ступају у сексуалне односе, што све може резултирати прављењем, слањем и нежељеним публиковањем и објављивањем експлицитних слика.

Последње кривично дело које треба анализирати јесте приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетних лица за порнографију из члана 185 КЗ. Наиме, код овог

кривичног дела постоји више облика. Ипак, предмет наше пажње биће само облици из ставова 4 и 5. Први облик се састоји од прибављања за себе или другог, поседовања, продаје, приказивања, јавног излагања или електронски или на други начин чињења доступним слике, аудио-визуелних или других предмета порнографске садржине насталих искоришћавањем малолетног лица. Прописана је казна затвора од три месеца до три године. Други облик се односи на кажњавање лица које помоћу средстава информационих технологија свесно приступи сликама, аудио-визуелним или другим предметима порнографске садржине насталим искоришћавањем малолетног лица. За овакво инкриминисано понашање прописана је новчана казна или казна затвора до шест месеци. Законодавац је у ставу 6 одредио шта се сматра предметима порнографске садржине насталим искоришћавањем малолетног лица (дечија порнографија). Тако се овим предметима сматра сваки материјал који визуелно приказује малолетно лице које се бави стварним или симулираним сексуално експлицитним понашањем, као и свако приказивање полних органа детета у сексуалне сврхе. На крају овог члана предвиђена је мера безбедности одузимање предмета ближе регулисана чланом 87 КЗ. Посматрањем наведених облика овог кривичног дела кроз призму осветничке порнографије, можемо констатовати да је овим кривичним делом пружена кривичноправна заштита малолетном лицу (лицу које није навршило 18 година живота сходно ставу 10 члана 112 КЗ) од приказивања, јавног излагања или електронски или на други начин чињења доступним слике, аудио-визуелних или других предмета порнографске садржине. Потребно је нагласити да код овог облика кривичног дела није битан мотив, те не постоји у целости поклапање са осветничком порнографијом. Анализа другог наведеног облика указује да нема поклапања са осветничком порнографијом, али је његова инкриминација битна, јер доприноси спречавању даље виктимизације малолетног лица чије су експлицитне слике, аудио-визуелни или други предмети порнографске садржине, у смислу да се друге особе упознају са садржином дечије порнографије.

7. Борба против осветничке порнографије

Постоји неколико начина како би се заштитили од осветничке порнографије. Наиме, стручњаци за борбу против овог феномена наводе низ мера превенције. Прва мера огледа се у томе да никада не правимо експлицитне фотографије или видео-снимке. Тиме обезбеђујете заштиту која траје чак и ако неко дође у посед вашег телефона или успе да разбије шифру коју користите на телефону. Опасност се нарочито повећава ако постоји синхронизација са рачунаром или клаудом. На тај начин увек постоје три

копије ваших експлицитних слика. Друга мера се огледа да, чак ако имате такве слике, их не шаљете ником, без обзира колико поверења имате у свог партнера, јер већ сутрадан је могуће да дође до поремећаја у вашим односима, чиме себе директно угрожавате. Наредна мера превенције осветничке порнографије огледа се у томе да је потребно заштити своје уређаје одговарајућим софтверима. Уобичајено је да вируси нападају ваше уређаје, при чему је могуће да тиме хакери доспеју у посед ваших приватних фотографија. Постоје бројни антивирус програми који вам могу помоћи да спречите напад хакера. Уколико дође до раскида везе или једноставно пожелите да партнер не поседује ваше експлицитне слике, немојте да се плашите да затражите да се оне обришу. Стога се у томе огледа трећа мера превенције. Ако затражите да се експлицитне слике обришу, то би било најбоље да партнер уради пред вама како бисте били сигурни да је то урађено.¹¹

С тим у вези потребно је нагласити да је положај жртве додатно ојачан пресудом суда из немачког града Кобленца (Koblenz). Наиме, суд је одлучио да је интимне фотографије неопходно обрисати на крају везе ако је то затражено од партнера. У наведеном случају мушкарац из Хесена (Hesse) је направио неколико еротских фотографија своје партнерке уз њену сагласност. Након завршетка њихове везе, жена је захтевала брисање слика. Међутим, мушкарац је то одбио. На крају се тужбом обратила суду, при чему је битно истаћи да мушкарац није показао намеру да спорне слике репродукује или их стави на интернет. Суд је био става да би сагласност за коришћење и поседовање приватно снимљених голих слика могла бити повучена по основу личних права која се вреднују више од власничких права фотографа. Другим речима, тужена страна је била у обавези да обрише само голе или еротске слике своје партнерке, а не оне на којима је она потпуно одевена.¹² То значи да пристанак за коришћење и поседовање приватно снимљених голих слика може да буде повучен од стране бившег партнера на основу личних права која се више цене него власничка права фотографа. Суд се позвао на чланове 1(1) и 2(1) немачког Устава. У члану 1(1) прописана је неповредивост људског достојанства, док у члану 2(1) да свако лице има право на слободан развој своје личности све док се не крше права других. Суд је у право личности подвео интимну сферу. Заштита која

11 Према: <https://www.pandasecurity.com/en/mediacenter/security/security-tips-revenge-porn/>. Преузето: 9. 11. 2022. године.

12 Према: <https://www.theguardian.com/technology/2014/may/22/revenge-porn-victims-boost-german-court-ruling>. Преузето: 9. 11. 2022. године.

се пружа интимној сфери била је важнија од било које заштите ауторских права или права која су дата фотографу бившег љубавника.¹³

Ова одлука је веома битна, јер омогућава да се спречи било каква штета пре евентуалног објављивања експлицитних слика и видео-записа. Како бисмо подупрели значај ове пресуде, навешћемо пример исто из Немачке. Реч је о пару из Дизелдорфа (Düsseldorf). Она је била хонорарни модел, док је њему био хоби фотографисање. Тако је настало на стотине фотографије, између осталог и из спаваће собе. До развода је дошло током 2010. године, услед вишеструког агресивног понашања мушкарца. Након развода, бивша супруга је открила да су њене интимне фотографије подељење на друштвеној мрежи, уз навођење да је почела да снима порно филмове. Иако је тражила правну заштиту, било је очигледно да је већ дошло до извршења осветничке порнографије. Доношењем пресуде из Кобленца, положај особа чије интимне фотографије или видео-записи постоје је знатно ојачан, јер могу да траже њихово брисање одмах након прекида везе.¹⁴

Дељење шифре за приступ телефону са неким другим може бити ризично. Стога је најбоље то не радити како бисте смањили могућност да неко злоупотреби ваше поверење. Уколико радите нешто на телефону, таблети или компјутеру, кад год се удаљите закључајте их, јер је потребно само неколико минута да неко приступи вашим фотографијама и видео-записима. Закључавањем уређаја, ретко ко би се усудио да искористи ваше одсуство. Мера превенције се може огледати и у томе да се експлицитне слике и видео-записи чувају у посебном фолдеру под шифром. Најбоље би било да се такви фолдери складиште на екстерном хард диску чиме додатно повећавате безбедност од нежељеног објављивања ваших слика. Једна од мера која може да вас заштити од осветничке порнографије односи се на то да ако се бавите фото моделингом, те вас неко фотографише у ласцивним позама, замолите дату особу да попуни образац којим се врши пренос ауторских права на вас. Тако ћете бити у знатно бољој позицији да ако дође до објављивања таквих слика себе заштитите подношењем захтева да се такве слике уклоне са интернета. Следећа мера односи се на проактивно одржавање позитивног имиџа на друштвеним мрежама, при чему је потребно брисати све оно што тај имиџ може да наруши. Наиме, стручњаци за превенцију истичу да одржавање позитивног имиџа може умањити штету насталу евентуалним објављивањем експлицитних фотографија

13 Према: <https://jezebel.com/german-court-rules-man-must-delete-naked-photos-of-his-1583282543>. Преузето: 9. 11. 2022. године.

14 Према: <https://www.theguardian.com/technology/2014/may/22/revenge-porn-victims-boost-german-court-ruling>. Преузето: 9. 11. 2022. године.

на интернету.¹⁵ Последња мера превенције се односи на регистрацију за коришћење опције на Google претраживачу под називом Google alerts која вам омогућава да одмах сазнате ако је неко окачио вашу фотографију.¹⁶ С тим у вези компанија Google, као власник најчешће употребљаваног интернет претраживача, 2015. године је постала свесна да су слике осветничке порнографије штетне за појединце, те деградирају жртве, претежно жене. Између осталог је наведено да ће компанија поштовати захтеве људи да уклони голе или сексуално експлицитне слике које се деле без њиховог пристанка из резултата Google претраге. Очигледно је да ће напори компаније ограничити штету узроковану осветничком порнографијом. Ипак, и даље ће спорни садржај постојати на појединим веб локацијама, што би омогућило његову даљу дистрибуцију (Vjarnadóttir, 2016, стр. 215). Исто тако, компанија Мета, власница друштвених мрежа Facebook и Инстаграм, је 2019. године покренула програм за борбу против осветничке порнографије.¹⁷

8. Закључак

Развој савремених технологија довео је, поред несумњиво великих бенефита за свакодневни живот, и до бројних могућности за злоупотребу. Довољно је навести deepfake и revenge porn као нове облике насиља над женама. Осветничка порнографија изазива бројне негативне последице. Чак и поред свих мера превенције и умањења штете веома је тешко уклонити све спорне слике са интернета и друштвених мрежа. Како би се водила ефикасна борба против осветничке порнографије неопходно је спровести едукацију пре свега особа женског пола, јер је ова врста насиља управљења углавном према њима, какви су све ризици слања експлицитних фотографија и видео-снимака другим особама, али и едуковати особе мушког пола, као најчешће извршиоце осветничке порнографије, о томе да је такво понашање неприхватљиво и да ће они бити за то санкционисани. Посебну пажњу треба посветити ученицима основних и средњих школа, јер су они велики конзументи садржаја на интернету, али и корисници друштвених мрежа, при чему се не либе да шаљу једни другима експлицитне слике.

15 Према: <https://www.reputationdefender.com/blog/privacy/how-to-protect-yourself-from-revenge-porn>. Преузето: 9. 11. 2022. године

16 Према: <https://revengepornhelpline.org.uk/information-and-advice/step-by-step-guides/how-to-set-up-a-google-alert/>. Преузето: 9. 11. 2022. године.

17 Према: <https://www.cncb.com/2019/03/15/facebook-ai-tool-detects-revenge-porn-before-its-reported.html>, Преузето: 9. 11. 2022. године.

Како би се у Републици Србији извршиоци осветничке порнографије адекватно казнили, биће неопходно изменити анализирана кривична дела или увести ново кривично дело. Ипак, треба бити објективан па истаћи и да постојећи нормативни оквир (не) пружа кривичноправну заштиту, али да се очекује да законодавац следи тренд у другим државама, те инкриминише посебно кривично дело под називом осветничка порнографија. Поставља се питање зашто постојећа решења у Кривичном законнику не пружају адекватну заштиту. Разлог лежи у чињеници да до заштите долази посредним путем – тумачењем одредби, при чему заштита није свеобухватна. Стога, како би се повећао степен заштите од објављивања експлицитних слика без дозволе особе која је на њима, очекује се да законодавац што скорије предузме одговарајуће кораке.

Библиографија

Vjarnadóttir, M. R., Does the Internet Limit Human Rights Protection? The Case of Revenge Porn, *Jipitec*, no. 7, 2016.

Buturugă v. Romania, app. no. 56867/15.

Davidson, J., Livingstone, S., Jenkins, S., Gekoski, A., Choak, C., Ike, T., Phillips, K., Adult Online Hate, Harassment and Abuses: A Rapid Evidence Assessment, University of East London, 2019, p. 45.

Eaton, A., Jacobs, H., Ruvalcaba, Y., Nationwide online study of nonconsensual porn victimization and perpetration a summary report, Cyber Civil Rights Initiative, Inc. Florida International University, Department of Psychology, 2017.

Кривични законик, Сл. гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

Mak, L., What Is Doxing? Is It Legal and How Do You Prevent It? Према: <https://vpnoverview.com/internet-safety/cybercrime/what-is-doxing/>. Преузето 31. 10. 2022. године.

Pina, A., Holland, J., James, M., The Malevolent Side of Revenge Porn Proclivity: Dark Personality Traits and Sexist Ideology, *International Journal of Technoethics*, no. 8, 2017.

<http://www.statisticbrain.com/domestic-violence-abuse-stats/>. Преузето 7. 11. 2021. године.

<https://jezebel.com/german-court-rules-man-must-delete-naked-photos-of-his-1583282543>. Преузето 9. 11. 2022. године.

<https://revengepornhelpline.org.uk/information-and-advice/step-by-step-guides/how-to-set-up-a-google-alert/>. Преузето 9. 11. 2022. године.

<https://www.cagoldberglaw.com/states-with-revenge-porn-laws/>. Преузето 31. 10. 2022. године.

<https://www.cnbc.com/2019/03/15/facebook-ai-tool-detects-revenge-porn-before-its-reported.html>. Преузето 9. 11. 2022. године.

<https://www.coe.int/en/web/cyberviolence/-/france-digital-republic-law-sanctions-against-revenge-porn>. Преузето 3. 11. 2022. године.

<https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/revenge-pornography-guidelines-prosecuting-offence-disclosing-private-sexual>. Преузето 2. 11. 2022. године.

<https://www.findlaw.com/criminal/criminal-charges/revenge-porn-laws-by-state.html>. Преузето 31. 10. 2022. године.

<https://www.gov.uk/government/publications/domestic-abuse-bill-2020-factsheets/threats-to-disclose-private-sexual-photographs-and-films>. Преузето 2. 11. 2022. године.

<https://www.pandasecurity.com/en/mediacenter/security/security-tips-revenge-porn/>. Преузето 9. 11. 2022. године.

<https://www.reputationdefender.com/blog/privacy/how-to-protect-yourself-from-revenge-porn>. Преузето 9. 11. 2022. године.

<https://www.theguardian.com/technology/2014/may/22/revenge-porn-victims-boost-german-court-ruling>. Преузето 9. 11. 2022. године.

<https://www.theguardian.com/technology/2014/may/22/revenge-porn-victims-boost-german-court-ruling>. Преузето 9. 11. 2022. године.

Ruvalcaba, Y., Eaton, A. A., Nonconsensual pornography among U.S. adults: A sexual scripts framework on victimization, perpetration, and health correlates for women and men, *Psychology of Violence*, 10(1), 2020.

Volodina v. Russia (no. 2), app. no. 40419/19.

Volodina v. Russia, app. no. 41261/17.

*Darko Dimovski, LL.D.,
Full Professor,
Faculty of Law, University of Niš
Republic of Serbia*

REVENGE PORNOGRAPHY: CRIMINOLOGICAL AND CRIMINAL LAW ASPECTS

Summary

The propensity to violence is inherent in every society. The development and growing use of modern technologies has lately provided another instrument for victimization of women on an unprecedented scale. This instrument is reflected in the emergence of deepfake and revenge porn as new forms of violence against women. The subject matter of analysis in this paper is revenge pornography, which will be observed from the criminological and criminal law perspectives. In the first part of the paper, after presenting the definition of the concept of revenge pornography, the author elaborates on the key characteristics of revenge pornography as an instrument for the victimization of women. The second part of the paper provides an overview of the normative solutions on this subject matter in certain countries. Given the fact that revenge pornography has been the subject matter of analysis of the European Court of Human Rights in Strasbourg, the author analyzes the ECtHR case law on this issue. In the next part, the author presents the normative framework on this issue in the Republic of Serbia, viewed through the prism of revenge pornography. The final part of the paper focuses on the fight against revenge pornography, with the aim of providing adequate protection to female victims of this criminal offence. It is the only way to increase women's security and confidence that state bodies will provide adequate protection against the misuse of modern technologies.

Keywords: *revenge pornography, violence, women, Republic of Serbia.*